

Oversettelsen av gresk *arsenokoîtês* 1 Kor 6,9

Av Bjørn Helge Sandvei (e-post: bjorn.sandvei@gmail.com)

Oslo, 06.05.2024.

I Frikirkens nett-tidsskrift «Veien» har det i det siste stått noen artikler om homofili-spørsmålet, bl.a. av Svein Gunnar Gundersen, som hevder at oversettelsen 'menn som ligger med menn' (1 Kor 6,9) egentlig burde vært gjengitt med 'utuktige og gutteskjendere', under henvisning til en artikkel av den amerikanske forskeren *Brett Provance*. Dette er feil, etter min mening. Som lærer i gresk og teolog har jeg skrevet om dette temaet i en rekke sammenhenger, bl.a. i *Luthersk Kirketidende*, nr.5/2000, 17/2005 og 1/2006, i en større artikkel (med fyldig litteraturliste!) som senest er trykt som tillegg på s. 155-207 i boken «En annerledes vei» (2020) av Espen Ottosen. Artikkelen ligger også på nettet, og kan nåes bl.a. via MF's bibliotek. Jeg vil vise til flere andre artikler som belyser betydning og bruk av det omdiskuterte ordet. Det undrer meg da at Gundersen forgjeves har lett etter litteratur til belysning av uttrykkene i 1 Kor 6,9, inntil han fant *Provance's* artikkel.

Jeg tillater meg derfor å komme med en kommentar til denne saken, selv om jeg ikke er medlem av Frikirken.

Brett Provance's forståelse av begrepet arsenokoîtês

Først litt om *Brett Provance's* tekst. Han hevder at han har funnet et avgjørende bidrag til forståelsen av ordet *arsenokoîtês* ved å gå til den greske advokaten og taleskriveren *Lysias* (ca. 445-ca. 380 f.Kr.) som i en rettstale bruker fire ord som forekommer i 1 Tim,1,9-10. De brukes hos *Lysias* for å gi en sterkt negativ moralsk karakteristikk av en tiltalt person. Hvis også *arsenokoîtês* hadde vært brukt av *Lysias*, måtte det også rimeligvis ha hatt en negativ valør i følge *Provance*. Og han mener da at ordet dermed også må ha en markert negativ valør i 1 Tim. *Men dette ordet forekommer overhodet ikke hos Lysias*, på tross av at *Gundersens* fremstilling kan gi inntrykk av nettopp dette!

Ordet brukes sannsynligvis første gang hos *Paulus* omkring 400 år etter *Lysias*, i brevet til menigheten i Korint, 1 Kor 6,9 og så noen tiår senere i 1 Tim 1,10. *Provance* overfører uten videre den antatt negative betydningen av ordet også tilbake på 1 Kor 6,9 og mener at det er et begrep som betegner «strong abuse» og ikke kan være bindende for oss i dag. Det gjelder også hans påstand om at det dreier seg utelukkende om misbruk av gutter. Han hevder å finne denne betydningen av ordet også i senere tekster. Men ordet forekommer nesten bare i *kristne* tekster og da med samme betydning som i 1 Kor 6,9, altså uten noen alders-spesifisering!

Jeg opplever *Provance's* artikkel som en ren avsporing for drøftingen av hvordan vi skal tolke 1 Kor 9,6. Etter mitt skjønn kan man se bort fra hans artikkel som en hjelp til å forstå betydningen av begrepet *arsenokoîtês* i NT.

Hva visste Paulus om homoseksualitet?

Tidligere var det vært nokså vanlig å hevde at *Paulus* ikke visste stort om seksualitetens ulike utfoldelsesformer. Han brukte jo for eksempel ikke noen av de vanlige greske uttrykkene for homoseksuell adferd. Men *Paulus* ville nok heller unngå å bli fanget i en kasuistisk detaljdiskusjon med talsmenn for homoseksuell adferd i samtiden. Han avgrenser seg til å vise til Bibelens seksualetiske veiledning i 3 Mos 18,22 og 20,13 og til det sjette bud i Dekalogen. Det er for øvrig verdt å merke seg at *Paulus* unngår å gjenta *domsordet* i 3 Mos når han åpenbart refererer til denne teksten!

Paulus vokste opp i et pluralistisk samfunn når det gjaldt holdningene til seksuallivet. Men han har nok god innsikt. Noen talende observasjoner:

- *Paulus* er en av de få antikke forfattere som omtaler både kvinnelig og mannlig homoseksualitet (Rom 1,26).

- *Paulus* var fortrolig med de sosiale og kulturelle forholdene i gresk-romersk storbykultur. Han hadde sin base i storbyen *Antiokia* og hadde et treårig opphold i *Efesos*. Han bodde

halvannet år i *Korint* (der han bl.a. hadde kontakt med (antagelig personer med homoseksuell bakgrunn eller adferd, 1 Kor 6,11). Og han besøkte *Athen*, der han bl.a. kunne se en dobbelt heltestatue på torget av et homofilt par, og han kunne møte og diskutere med representanter for Platons filosof-krets og hadde rimeligvis kjennskap til bl.a. «Symposion» («Gjestebudet») der et homofilt par spiller en sentral rolle: Dikteren Agathon har vært kjæreste med politikeren Pausanias fra han var 18 til han i teksten er ca. 30 år).

Alle disse byene var kjent for et mangfoldig seksualliv. Flere eksempler er omtalt i min artikkel som jeg nevnte innledningsvis.

Billedkunst fra antikken er også talende, for eksempel kan den høyeste gud Zeus avbildes i analt samleie med den unge gutten Ganymedes.

- Paulus *unngår de vanlige seksuelle uttrykkene* på gresk, men er i stedet i stand til å bruke alternative ord og uttrykk med bl.a. bibelsk bakgrunn for å klargjøre sitt anliggende.

Det finnes også en mengde litterære tekster fra antikken som omtaler ulike former for homoseksuell aktivitet (forhold mann–mann, mann–gutt, gutt–gutt) både på gresk og romersk mark. En informativ kilde til kunnskap om dette finnes i den omfattende boken «*Homosexuality in Greece and Rome*» av Thomas K. Hubbard (2003).

Det bør føyes til at i den gresk-romerske kultur, med sterkt skille mellom kjønnene og med manglende prevensjonsmidler, innebar ikke homoseksuell adferd at man automatisk kan slutte til homofil orientering (i moderne forstand).

Sammensatte ord på gresk og norsk

For å forstå det aktuelle greske sammensatte ordet *arseno-koîtês* kan det være nyttig å sammenligne med ulike moderne språk. Tysk og norsk er språk som i atskillig grad følger gresk praksis ved dannelsen av sammensatte ord, mens engelsk heller bruker to ord eller en verbal omskrivning for å gjengi et gresk sammensatt ord.

Noen eksempler på norsk: På 1970-allet dukket ordene *elveredder* og *styreleder* for første gang opp i norske media. Men den journalisten som første gang brukte ordene, kunne likevel regne med at leserne umiddelbart forsto dem. Ordene besto jo av kjente elementer og fulgte vanlig regler for hvordan vi lager sammensatte ord. Men ingen av ordene fantes i norske ordbøker da de først ble brukt.

I dette tilfellet i 1 Kor 9,6 dreier det seg om en type sammensetninger *der første ledd er objekt for handlingen i andre ledd, som altså må være et substantiv som er dannet av et verb (et verbalsubstantiv)*. En *elve-redder* er en som redder (Alta-)elva, mens en *styreleder* er en (kvinne eller mann) som leder styret. Tysk grammatikk har et eget uttrykk for slike ord: «Verbale Rektions-komposita». På engelsk vil man altså heller omskrive slike sammensatte ord med to ord eller lage en verbal omskrivning. Andre sammensatte ord av samme type i NT: «*hjerne-kjenner*» (en som kjenner hjertene), Apg 1,24; 15,8; «*lønns-giver*» (en som betaler/gir lønn), Hebr 11,6, «*telt-maker*» (en som lager/reparerer telt), Apg 18,3, «*mann-draper*» (dvs. en morder), Joh 8,44.

Det greske ordet *arsenokoîtês* er dannet på samme måte: Først ledd *arsen* betyr *hankjønn(svesen)*, *mann* (samme ord som i 1 Mos 1,27), andre leddet *-koites* er beslektet med et par *verb* som betyr *bringe til sengs*, *ligge med*, *ha samleie med*. (Det er misvisende å si at det er *avledet* av *substantivet* *koite* = «*seng*», «*ekteseng*», slik Provance og andre, særlig engelsktalende forfattere, sier.)

Provance vil avvise denne etymologiske tilnærmingen til å forstå ordet *arseno-koîtês*, under henvisning til lingvisten James Barrs advarsel om å bruke etymologi som tolkningsmetode. Men dette blir for enkelt i møte med greske sammensatte ord. Man må bruke både etymologiske og semantiske argumenter, som forskeren *John G. Cook* fremholder i en fersk artikkel om de omstridte ordene i 1 Kor 6,9.

Den engelske forskeren *David F. Wright* har etter mitt skjønn overbevisende vist (i en utførlig artikkel i *Vigiliae Christianae* 38, 1984) at bakgrunnen for uttrykket *arsenokoîtês* er formuleringene i 3 Mos 18 og 20 i den greske GT-oversettelsen, den oversettelsen som Paulus utvilsomt har brukt i undervisning for menigheten i det gresktalene Korint.

Øversettelsen av *arsenokoítês* og *malakós* i 1 Kor 6,9

Substantivet *arsenokoítês* har høyst sannsynlig bakgrunn i formuleringene i den såkalte Hellighetslovens forbud mot sex mellom menn, 3 Mos 18,22 og 20,11, der det heter: «Den som ligger (*koimêthê*) med en mann (*arsenos*) [slik man har] samleie (*koítê*) med en kvinne ...». Den verbale uttrykksmåten i 3 Mosebok (‘å ligge/ha samleie med en mann’) er hos Paulus blitt omformet til et *substantiv* (‘en manns-samligger’).

Ordrett betyr altså ordet *arsenokoítês* «hankjønns/manns-samligger». Det betegner en person som utfører seksuelle handlinger med en annen person av samme kjønn. I seg selv sier ordet ingenting om partenes alder. (I parentes bemerkt: De som hevder at uttrykksmåten skulle være begrenset til *pederasti*, dvs. sex med gutter, og dermed ikke er aktuelt i våre dager, synes å ha fullstendig oversett hvordan pederastisk pornografi flommer over på diverse pornografiske internett-sider i dag.)

Til sist noen få ord om ordet *malakós* i 1 Kor 6,9. Det betyr vanligvis «bløt», «fin», «myk», også «jålete». I seksuell sammenheng kan det brukes med samme betydning som det greske ordet *kínaidos* (= lat. *katamitus*) og betegne både gutter og voksne menn som inntar den ‘mottagende’ side ved et homofilt samleie (jfr. i amerikansk slang ordparet «top» og «bottom», likeså i uttrykk som «fem-boys» i nettporno.) I Bibel 2011 er det gjengitt med det etterstilte «... eller som lar seg ligge med». Denne tolkningen følger bl.a. kirkefaderen *Tertullians* latinske oversettelse (ca.200 e.Kr.). En grundig redegjørelse for oversettelsesproblemet foreligger hos forskeren *John Granger Cook* i *New Testament Studies* (2019). I den reviderte oversettelsen av 2024 er ordet merkelig nok oversatt med det vage uttrykket «de som lar seg styre av driftene».

Sammenfatning

(1) Omtalen av homoseksuell adferd i 1 Kor 6,9 står i en sammenheng som viser at det her dreier seg om en livsførsel som representerte **en kjent virkelighet for menigheten og dens hyrde**. Noen av de som er blitt kristne i Korint, har åpenbart en livshistorie der også homoseksuelle relasjoner og erfaringer hører med. «Slik var noen av dere», slår Paulus nøkternt fast i v.11; dette er ikke nytt for ham. Brevene til menigheten i Korint tegner på alle vis et realistisk bilde av en storbymenighet med medlemmer fra ulike samfunnslag og sosiale og religiøse sammenhenger. Og dette lille pastorale glimt inn i menighetslivet i Korint er ikke overraskende når vi tenker på hvilke samlivsetiske problemer som Paulus, den åndelige far for menigheten, også ellers hadde å forholde seg til og veilede i, ifølge de brevene til Korint som er bevart.

(2) Paulus’ valg av **språklige uttrykk** tyder på at han har god innsikt i samtidens seksualetiske forhold. I sin veiledning til menigheten i Korint, 1 Kor 6, *unngår* han imidlertid både antikkens mer positivt ladede begreper for homoseksuell adferd (for eksempel *erástês* / *erômenos* (“elsker”/ “elskede”) og negativt polemiske ord som for eksempel *paidofthóros* (“gutteskjender”, som forekommer som verb i det kristne skriftet Didakhé 2,2). I stedet bruker han et ny-ord som *arsenokoítês* («hankjønns-samligger») som åpenbart er avledet av den gammeltestamentlige omtalen av homoseksualitet i 3 Mosebok 18,22 og 20,13. Kanskje har han selv formet ordet, etter vanlige greske regler for orddannelse. Han kan introdusere det i *et brev som skal leses opp i menigheten og som han derfor må forutsette at alle kan forstå ordlyden i*.

Paulus markerer på den ene siden en tilknytning til bibelsk språk og tenkning, og unngår på den andre siden å bli misforstått i retning av å referere til bare særskilte former for homoseksuelle handlinger, knyttet til prostitusjon, pederasti (sex med unge gutter) eller lignende. Det er en pastoraleolog med skolering i både jødisk og hellenistisk tradisjon som her taler.